

GLAVA VI

DEJSTVA OKO KNINA U SRPNJU I KOLOVOZU 1944. GODINE

Dok je brigada u sastavu glavnine NOVJ snaga 1, 5. i 8. korpusa vodila teške borbe u toku Drvarske operacije, na međunarodnoj sceni zbivali su se događaji od prvorazrednog značenja za tok II svjetskog rata i za međunarodno priznanje tekovina NOB.

Upravo u vrijeme najžešćih borbi, koje su snage 9. divizije vodile na planini Jadovniku, 6. lipnja 1944. uslijedio je saveznički desant u Francuskoj. Otvoren je drugi front. Sovjetske armije su na istočnom frontu još u travnju izbile na granicu Rumunije i time se približile granicama Jugoslavije. Usred takvog razvoja opće ratne situacije i jedinice NOV pripremaju se za konačno protjerivanje okupatora i njegovih pomagača iz zemlje. Osmi korpus NOV postepeno prelazi u ofanzivne operacije koje će u roku od slijedećih nekoliko mjeseci dovesti do oslobođenja Dalmacije.

Opći razvoj vojne i političke situacije u Jugoslaviji naveo je saveznike, prije svega vladu Velike Britanije, na traženje rješenja koje bi omogućilo pregovore između Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i kraljevske vlade u emigraciji. Da bi se ispunili uvjeti koje je postavio Nacionalni komitet, trebalo je doći do promjena. I dan uoči njemačkog desanta na Drvar, 24. svibnja, pala je Purićeva izbjeglička vlada kompromitirana suradnjom s okupatorom u borbi protiv NOVJ, prije svega preko svoje tobožnje »vojske u otadžbini«, četnika Draže Mihailovića.¹⁷⁸⁾

Nakon toga je pod neposrednim utjecajem predsjednika britanske vlade Winstona Churchilla (Vinstona Čerčila),¹⁷⁹⁾ kralj bio prinuđen imenovati za predsjednika vlade dra Ivana Šubašića, ličnost koja je bila prihvatljiva za pregovore s Nacionalnim komitetom.

Ubrzo po dolasku Vrhovnog štaba i Nacionalnog komiteta na otok Vis došlo je polovinom lipnja do poznatog sastanka Tito—Šubašić.

¹⁷⁸⁾ Vojna enciklopedija, sveska 5, str. 784 (Izdanje Redakcije vojne enciklopedije, Beograd 1973.)

¹⁷⁹⁾ Tih dana je i njegov sin Randolph bio na Tičevu kod Štaba 8. korpusa.

Međutim, reakcionarni elementi u svijetu, a prije svega u Britaniji i Americi, u sprezi s najreakcionarnijim dijelom jugoslavenske emigracije, nisu se mirili s takvim razvojem situacije. Oni su i dalje pronalazili načine za podržavanje četničkih izdajica u zemlji kao snage na koju će se, kako su mislili, moći osloniti u momentu predstojećeg kraja rata. Ti elementi su ponovo htjeli vlast nad Jugoslavijom.

Takve makinacije doprinijele su mnogo da se i četničke snage ne raspadnu. Dapače, upravo pod okriljem njemačke ofenzive na Drvar, pop Đujić uspio je oko Grahova što terorom, a što obećanjima i lažnom propagandom, mobilizirati nešto novih četnika.

Devetog dalmatinskoj diviziji poslije završetka drvarske operacije predstojale su upravo borbe za potiskivanje i uništavanje tih četničkih dijelova, koji su se iz skuta njemačkih položaja zalijetali prema slobodnoj teritoriji, napadali patrole i manje grupice iz zasjeda i u prepadima. Pri tom su se s eventualno iznenađenim pojedincima upravo bestijalno sadistički obračunavali, šireći do besmisla bratoubilačku mržnju i svoj velikosrpski šovinizam.

Na drugoj strani, u Livnu, ustaše su već 8 mjeseci držale tu važnu raskrnicu puteva prema Dalmaciji i također širili bratoubilački velikohrvatski šovinizam. Pod njihovom zaštitom pripadnici Mačekove linije u bivšoj Hrvatskoj seljačkoj stranci kovali su svoje planove i vrbovali pristalice u Pavelićevu domobranstvu i među neopredijeljenim hrvatskim seljacima u selima oko Livna i Duvna. Svi ti planovi svodili su se na to kako, s kim i uz pomoć koga na kraju rata ponovo preuzeti vlast u zemlji.

U toku borbi u drvarskoj operaciji Brigada je pretrpjela osjetne gubitke koji su samo djelomično bili popunjeni. Koncem lipnja bataljoni su imali po oko 100—120 ljudi. Iz Dalmacije, posebno iz grada Splita, pristizale su nove grupe dobrovoljaca. Još polovinom lipnja došla je jedna grupa od oko 50 omladinaca. Kao i sve ranije grupe i ovu su stari borci prihvatili i pomogli da se lakše priviknu na naporan partizanski život. Poslije njih došla je veća grupa starijih ljudi mobiliziranih u Cetinskoj dolini.

Tim prilivom novih boraca Brigada je ojačala. Nisu u arhivima nađeni podaci o njenom brojnom stanju, ali se iz podataka izvještaja — Pregleda socijalnog i nacionalnog sastava VIII korpusa NOVJ od 1. srpnja 1944. vidi da je 9. dalmatinska divizija imala ukupno brojno stanje 2.675 — po spisku. Ako se na prištapske dijelove odbije 275 — ukupno brojno stanje u sve tri brigade bilo je oko 2.400 ljudi ili 800 u svakoj. Od tog broja bilo je 2.505 Hrvata, (93,2%, a svih ostalih 170 ili 6,8%). U Štabu brigade, pratećoj četi, intendaturi, bojnoj komori, pionirskoj četi, četi za vezu bilo je oko 200 ljudi. Na četiri bataljona otpadalo je ukupno 600 ili 150 na bataljon, odnosno na svaku četu 40 do najviše 50 boraca. Međutim, bilo je više od trećina ranjenih i bolesnih, tako da su efektivno bataljoni imali po oko 100—120 boraca.

Od svih divizija 8. korpusa 9. je imala najmanje brojno stanje,¹⁸⁰⁾ što je bilo posljedica okolnosti da nije imala svoga organizacijskog i mobilizacijskog područja. Ipak se stanje u odnosu na mjesec veljaču i ožujak nešto popravilo, i kada je 10. srpnja održan sastanak divizijskog komiteta partije, Milisav Lukić, zamjenik političkog komesara brigade, izvijestio je da u 4. splitskoj brigadi ima 118 članova partije, 15 kandidata i 162 člana SKOJ-a.

To je također bio izvjestan napredak u odnosu na veljaču i ožujak. U toku mjeseca svibnja i lipnja poginulo je i nestalo u teškim borbama, što ih je vodila Brigada, 17 članova KP, a bilo ih je 5 isključeno iz Partije. I sada je za Brigadu bio problem nedostatak partijskih i političkih rukovodilaca. Nedostajalo je 5 političkih komesara četa i 5 pomoćnika komesara, te više političkih delegata vodova.

Na tom sastanku je posebno ukazano: »Kroz zadnje bojeve koje su vodile naše jedinice *bilo je masovnih herojstava* oko kojih se naša Partija nije u dovoljnoj mjeri pozabavila da bi pojačala svoje redove. S druge strane zbog prethodnog zadatka dobar dio naših partijskih rukovodilaca zauzimao je često sektaški i nepovjerljivi stav prema drugovima koji zaslužuju da uđu u Partiju.«¹⁸¹⁾

Kada je u toku srpnja i kolovoza Brigada prešla u ofenzivne operacije, stanje se znatno popravilo, ali do kraja rata je bilo dosta sektašenja u pogledu prijema u partiju. Brojno stanje od oko 20% članova Partije i SKOJ-a bilo je zaista malo za jedinicu sastavljenu od samih dobrovoljaca, koji su ratovali pod izuzetno teškim uvjetima.

Vrhovni štab je koncem mjeseca lipnja naredio da se brigade ponovo prenumeriraju svojim ranijim brojevima, pa je Štab 8. korpusa svojom naredbom¹⁸²⁾ broj 19. od 12. srpnja 1944. pored ostalog naredio da će u buduće brigade nositi ove nazive:

»I, II i III Brigada IX Divizije bit će III, IV i XIII Dalmatinska brigada IX Divizije NOVJ«.

Tom naredbom nije u naziv brigade uključen atribut »splitska«, ali u »Operativnom dnevniku« 9. divizije još od 1. srpnja 1944. upotrebljava se naziv »IV splitska brigada«.

Ovaj naziv ostao je do kraja rata, pa je takav ušao i u historijske publikacije.

Ona je i u to vrijeme i po svom sastavu bila splitska, jer su je u velikoj većini još uvijek sačinjavali borci porijeklom iz Splita i njegove okolice, mada je tada među njima bilo nešto boraca iz drugih dijelova srednje Dalmacije, a veoma malo, i to pretežno rukovodilaca, iz drugih krajeva Dalmacije, Bosanske krajine, Crne Gore i Srbije.

Još dok je Brigada bila u pratnji bolnice na Vještića gori, Josip Gizdić upućen je na novu dužnost, a za političkog komesara Brigade postavljen je Paltriinjeri Jerko.

¹⁸⁰⁾ Ostale divizije 8. korpusa imale su ovo brojno stanje: 19. — 3279, 20. — 3482, 26. — 5582.

¹⁸¹⁾ Arhiv VII — NOV — k. 842 A, dok. reg. br. 31—1/8

¹⁸²⁾ Zbornik, tom V, knj. 29, str. 184

Da bi se popunila upražnjena mjesta rukovodilaca uzrokovana gubicima u borbama i izvršio bolji razmještaj kadrova, štab brigade odmah po završetku ofenzive izvršio je izvjesna pomjeranja vojnih i političkih rukovodilaca naredbom broj 24. od 23. lipnja 1944. bili su postavljeni za:

— v. d. komesara čete u 1. bataljon Cukrov Marijan, do tada referent saniteta u istom bataljonu;

— v. d. komesara čete pratećih oružja Živković Dušan, do tada komesar ambulante;

— v. d. komesara ambulante Grgurević Marija, do tada v. d. komesara čete pratećih oružja;

— rukovodilac naoružanja brigade poručnika Milišić Petra, do tada oficira u četi pratećih oružja;

— v. d. zamjenika komandira čete u 3. bataljonu Barišić Juru, do tada vodnika u 1. bataljonu.

NAPAD NA ČETNIČKE SNAGE OKO CIGELJA

Neprijateljsko uporište Cigelj bilo je stalna prijetnja uperena prema položajima 9. divizije. Tamo su Nijemci držali stalnu posadu od 180 vojnika, uz koje se uvijek nalazila po jedna četnička »brigada« iz 502. četničkog korpusa promjenljive jačine, ali rijetko manje od 150 ljudi.

Na te položaje naslanjale su se druge četničke snage koje su štatile komunikacije Strmica—Cigelj, a u ljetnim mjesecima razmiljele su se one po šumama i bespućima Dinarskog masiva i južnim padinama planine Uilice. Štab 9. divizije odlučio je, nakon što su se Nijemci povukli iz Grahova, da napadne na njemačke i četničke snage južno i jugozapadno od ovoga i potisne ih prema Kninu. Na glavni pravac napada predvidio je 3. dalmatinsku brigadu, koja je tih dana proglašena za udarnu. Njoj je dat zadatak da, ojačana divizijskom artiljerijom, likvidira njemačko-četničko uporište Cigelj, odnosno njemačke i četničke položaje oko njega: Groblje u zaseoku Vranjkovići, Stožište—Derala—Sunčanica i Cvakovica.

Lijevo od nje trebala je napadati 4. splitska brigada na četničke položaje Kuk, Srneći Kuk, Crni Vrh sa svoja dva i jednim pridatim bataljonoim iz Grahovsko-peuljskog partizanskog odreda. Prvi i treći bataljon je dobio zadatak da obilaznim manevrom Marića Košare—Gavranaša—Namestir—Brezovac—Razvaljen Vrh—Radi Dol—Šiljak—Orlov Kuk, izbiju za leđa četničkim snagama i onemoguće im izvlačenje.

Na pravcu napada brigade bili su položaji četničke Šatorske brigade, pod komandom Markice Cućuza i Grahovske brigade, pod komandom Brane Bogunovića. Ukupno 600—800 četnika.

Drugi i 4. bataljon imali su otpočeti napad u 23 sata — a 1. i 3. bataljon su zbog daljine napadnih ciljeva trebali krenuti ranije tako da do 22 sata izbiju na Brezovac. Sa 2. i 4. bataljonom nalazio se politički

komesar i komandant Brigade, a s drugom napadnom kolonom, 1. i 3. bataljono-m, načelnik štaba i pomoćnik političkog komesara brigade.

Drugi i četvrti bataljon ovladali su uz neznatne borbe svojim napadnim ciljevima i u svanuće je 2. bataljon izbio preko Jelinog Polja na Tavan (k. 1057), ostavivši jedan vod nedaleko Korita Vrela kao osiguranje prema Risovcu. Na ovaj vod naišla je u zoru jedna četnička izvidnica, koja je uz gubitke od 5 ranjenih bila otjerana. Vod nije imao gubitaka. Četvrtom bataljonu je na koti 1266 jedna četnička grupa pružila otpor, ali je u opasnosti da bude opkoljena umakla u pravcu Rađeg Dola a bataljon je izbio do zaseoka Marici ispod k. 1324 (Razvaljen Vrh).

Kako je kolona 1. i 3. bataljona na svom dugom putu po besputnom, krševitom i gustom niskom šumom i šikarom pokrivenom terenu dugo lutala, to nije uopće došla u kontakt s neprijateljem. Tek kada se razdaniilo 1. srpnja komandant 1. bataljona je, kako nije imao više veze ni sa 3. bataljonom, krenuo samoinicijativno da očisti Risovac, ali su četnici nakon nekoliko rafala pobjegli preko Šiljka prema Golubiću.

Drugi bataljon je zauzeo položaje na strmim kosama iznad Mračaja i na Javorovoj Glavi, i tu, pripucavajući se s četničkim letećim grupicama, ostao do večeri 1. srpnja. Kako na pravcu glavnog udara 3. dalmatinska udarna brigada i pored zauzimanja centralnog položaja brda Cigelj, nije uspjela potisnuti Nijemce i četnike s groblja u zaseoku Vrankovići i k. 1132 (Deralo), neprijatelj je ujutro 1. srpnja intervenirao iz pravca Strmice sa četiri tenka i 150 pješaka. Izbijanjem tih pojačanja do sela Vranjkovići, a tenkova i dalje komunikacijom prema Grahovu, postao je neodrživ zauzeti položaj Cigelj, pa je Štab divizije naredio da se sve snage povuku navečer 1. srpnja na zatvaranje pravaca koji od Grahova izvode prema Livnu i Drvaru.¹⁸³) Posebno je naredio osiguranje pravca prema Livnu, jer je na to uporište napadala 6. lička i 20. dalmatinska divizija.

U analizi je zaključeno, između ostalog, da jedinice i pored dugotrajnih defenzivnih operacija na koje su bile posebnim uslovima prinuđene, ipak raspolazu značajnim ofenzivnim duhom i potencijalom. Iako osnovni cilj — likvidacija uporišta Cigelj—Stožište nije bio postignut, 4. splitska brigada je na svom pravcu nastupanja potisnula četnike s položaja južno od komunikacije Knin—Grahovo duboko prema Kninu. Ne pretrpjevši nikakvih gubitaka, brigada je četnicima nanijela gubitke od 3 mrtva i 12 ranjenih.

Do 22. srpnja u Brigadi je vršena obuka, popuna i pripreme za slijedeće akcije, a onda je ona upućena u ofenzivne operacije u Cetinsku dolinu.

Arhiv VII — NOV — k. 842 A, br. reg. 8 — Operacijski izvještaj Štaba 9. divizije od 8. srpnja 1944.

NAPADI NA ČETNIČKE I USTAŠKE SNAGE U CETINSKOJ DOLINI

Stab njemačkog XV brdskog korpusa pripremio je polovinom srpnja 1944. g. napad na slobodnu teritoriju Bukovice i 19. dalmatinsku diviziju. U tu svrhu on je koncentrirao dio svojih snaga za ostvarenje te zamisli, ali je istovremeno oslabio svoje posade i uporišta u srednjoj Dalmaciji, posebno u Cetinskoj dolini. Uočivši tu okolnost, Stab 8. korpusa naredio je 20. i 9. diviziji da napadnu četničke i ustaške posade na tom potezu, oslobode ove krajeve od neprijateljskog terora, a Nijemce prinude da razvuku svoje snage za obranu ovog pravca i oslabe pritisak na 19. diviziju.

Stab 9. divizije je svojom zapoviješću od 21. srpnja 1944.¹⁸⁴⁾ naredio 4. splitskoj brigadi da izvrši pokret pravcem Borova Glava—Docci—Uništa sa zadatkom da napadne i likvidira neprijateljske dijelove u selima Kijevo, Cetina i Polača.

Još prije (19. srpnja) je i Štab 20. dalmatinske divizije, kojoj je za ovu akciju Brigada bila pridana, izdao zapovijest¹⁸⁵⁾ kojom je dat zadatak: »Izvršiti nastupni marš pravcem Docci—Uništa, brzim naletom sa sjeveroistoka napasti i likvidirati selo Cetina, a potom zaobići Kijevo i napasti sa jugoistočne i sjeverozapadne strane i likvidirati ga, spriječiti intervenciju neprijatelja iz Knina i Kosova, tj. zatvoriti cestu Knin—Kijevo kao i cestu preko Polače izbijajući sa jednim dijelom snaga na Kozjak i zaposjesti Bat (tt. 1207) k. 1072 i k. 805. 1. koliko se brzo ne uspije likvidirati Kijevo, treba ga blokirati, spriječiti izvlačenje neprijateljskih snaga prema Kninu, a potom u sadejstvu sa snagama IX Brigade XX Divizije pristupiti likvidaciji Kijeva.«

U podacima o neprijatelju koje je dao Štab 20. divizije stoji da se na sektoru Cetinske doline, Vrličke i Kijevske krajine nalazi Cetinska četnička brigada i Leteća četnička brigada, koja treba da stigne iz Kosova, potom 4. ustaška bojna 7. ustaškog zdruga iz Drniša. Svega 1160 četnika i 830 ustaša.

Međutim, iz izvještaja štaba 8. korpusa vidi se da su četničke i ustaške snage skupa sa seoskom milicijom cijenile na oko 2.400 boraca.¹⁸⁶⁾

Na pravcu napada Brigade nalazile su se ove snage:

— u selu Polači i na položajima Sivo Brdo dijelovi Dinarske četničke brigade oko 100 ljudi i uz njih neutvrđeni broj domaćih četnika;

— u Kijevu jedna satnija 7. ustaške bojne utvrđena u katoličkoj crkvi i oko 100 ustaških milicionera u selu i seoskoj školi;

— u Cetini 3. bataljon Cetinske četničke brigade.

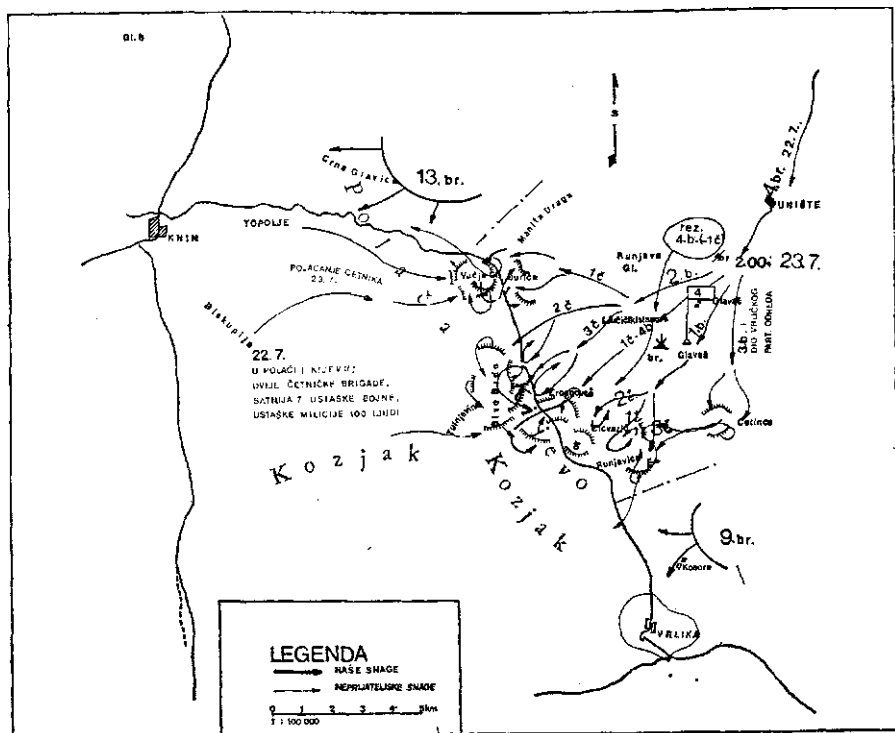
Najjače uporište bila je crkva u Kijevu gdje je ustaška satnija imala utvrđenje s izgrađenim puškarnicama, na kojima je pored pušaka bilo postavljeno 10 puškomitraljeza i jedan teški mitraljez.

¹⁸⁴⁾ Arhiv VII — NOV — k. 845, br. reg. 24—1

¹⁸⁵⁾ Arhiv VII — NOV — k. 517, br. reg. 20—1/4 ili Zbornik, tom V, knj. 79. dok. 54.

¹⁸⁶⁾ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. 148, napomena 6

NAPAD NA ČETNIKE I USTAŠE U CETINSKOJ DOLINI 22/23. SRPNJA 1944. GODINE

Brigada je 22. srpnja oko podne krenula iz rejna sela Peulje i preko planinskog prijevoja pred večer se spustila u Uništa. Tu je bataljonima izdata usmena zapovijest i dati zadaci:

— Drugom, da na desnom krilu nastupa pravcem Uništa—Glavaši—Ljučički stan—Đurićev stan i odatle napadne četnike i protjera ih sa Sivog Brda i Vučje Glave, potom zauzme selo Polaču, a ako bude mogućnosti dijelom snaga izbije na planinu Kozjak;

— Prvom, da sa sjeveroistočne i istočne strane napadne i likvidira utvrđenu crkvu u Kijevu.

— 1. četi 4. bataljona da sa sjeverozapadne strane napadne ustašku miliciju u Kijevu i ovlada školom.

— Trećem, da očisti selo Cetinu i iz njega protjera četničke snage.

Dvije čete 4. bataljona ostavljene su u rezervi. Prateća četa s pet minobacača trebala je dejstvovati prema potrebi na pravcu 2. ili 1. bataljona, s tim da će zadatke dobiti naknadno.

Desno je nastupala 13. južnodalmatinska brigada sa zadatkom da s Dinarske vršine (k. 1527) uputi jedan bataljon ma komunikaciju Knin—

—Kijevo i u kanjonu Krkića izvrši zaprečavanje minama i rušenjem mosta, te spriječi svaku intervenciju tim putem.

Lijevo je napadala 9. brigada 20. divizije sa zadatkom da protjera četnike i ustaše iz sela Garjak, Ježević i Vinalić, te preko Kosora i Civiljana sadejstvuje s 4. splitskom brigadom na pravcu Kijeva i u rejonu kod Goleta (k. 627), spriječi povlačenje neprijatelja iz Vrlike prema Kijevu i obratno.

U selu Uništa Brigadu je sačekao Vrlički partizanski odred koji je dao vodiče za bataljone, a dijelom snaga je skupa s 3. bataljonom napadao preko sela Cetina i dalje na lijevom krilu 1. bataljona, na komunikaciju Vrlika—Kijevo.

Napad je počeo u 02 sata 23. sirpnja.

Drugi bataljon je brzo ovladao Sivim Brdom i Vučjom Glavom. Potisnuvši četnike posjeo je sa 2. i 3. četiom Tutnjevinu (k. 712) i k. 700 na Sivom Brdu, a 1. četom je u svanuće upao u zaseoke Đurići i Mirkovići. Tamo je, iznenadivši ih, zarobio šest četnika. Ostali su se razbježali. Kada se razdanilo, četa je produžila prema zaseocima Bosnići i Cimburi. I tu su se četnici razbježali bez borbe. Oko 10 sati obavijestila je jedna žena, pripadnica NOP-a, komesara bataljona Ivana Milanovića da iz pravca Biskupije nastupa velika četnička kolona, a druga kosama duž Krkića. Da se ne bi našla u okruženju pred nadmoćnijim neprijateljem, četa od svega 35 boraca, odstupila je preko Vuče Glave prema Podinarju. Po prelasku komunikacije Knin—Kijevo zaustavila se na prihvatnom položaju od Bosnića do Đurića stanova. Duž sjevernih padina Kozjaka izbili su prema Sivom Brdu dijelovi četničke Dinarske brigade, a preko Polače elitni četnički Gardijski bataljon. Očigledno dobro obaviješteni o jačini i velikoj prostornoj rasturenosti 2. bataljona, četnici su žestoko napali 2. i 3. četnu. Razvila se dvosatna borba u kojoj malobrojne čete nisu mogle odoljeti četničkim napadima.

Na njima dobro poznatom terenu četnici su izbili u bok 2. čete i ona je morala odstupiti prema Kijevu. Potom su izvršili žestoki napad na 3. četnu. Poginuo je mitraljezac na krilnom mitraljezu, a njegov pomoćnik Talijan je teško ranjen. Naređeno je povlačenje na prihvatne položaje. I dok su tri naša borca pokušavala izvući svoga ranjenog druga Talijana, četnici su im naletjeli s boka i sva četvorica su pala u zarobljeništvo.

Prva četa s prihvatnih položaja sa 3 puškomitraljeza i teškim mitraljezom zaustavila je nadiranje četnika, pa su oni na Sivim Brdima zalegli u svoje poljske zaklone, a komandant njihova bataljona odmah je poslao izvještaj komandantu Dinarske divizijske oblasti. Evo tog izvještaja u doslovnom prijepisu:

»Izvještavam naslov, da je ovaj bataljon uvatila vezu sa Dinarskom brigadom u 10.30 časova i da smo primili borbu sa partizanima u 11 časova na Sivim Brdima, poviše Čimbura i Mirkovića, partizani su držali Položaj i uporno branili sa 3 mitraljeza a ostalo puškama. Ja sam sa Gard. bataljonom isa frontalno, gdje sam na samom položaju probija desno krilo u pravcu Kijeva i sa levim krilom izvršio juriš u kome sam

uspõo zbaciti partizane sa sami brda, na juriš sam zarobio 4 partizana sa puškama i ratnom opremom, kao i 300 metaka od mitraljeza. Jačina partizana je bila na Sivim Brdima bilo je 2 četa po 3 pet (valjda 35 — primjedba autora) i po 3 mitraljeza u svakoj četi, jedna je četa ostupila povr Krčića prema Podinarju, a jedna za Kijevo. Nas iz Kijeva tuku sa Bacačem na siva brda. Prema iskazu zarobljenika ovde prema Polači bio je jedan Bataljon a 3 bataljona su napadali Kijevo i Vrljiku, po uvačenoj vezi Leteća Brigada nalazi se na Kozjaku — Batu.

Zarobljenici se upućuju sa patrolom u Štab Dinarske Brigade 1. Voćnik Slavko s Hvara, 2. Čulić Karmelo iz Splita, 3. Didović Vicko iz Klisa, 4. Talijan bio je teško ranjen i streljan je na licu mesta, prema izjavi ovih zarobljenika bilo je više ranjenih i mrtvih.

Ova Brigada partizana sa 3 bacača krenula je juče to je 22/VII od Tičeva u Vrličku Dolinu sa namerom, da očiste teren za prebacivanje 8 osmog Korpusa iz Bosne za Dalmaciju.

Molim Komandanta za dalje naređenje.

S Verom u Boga za Kralja i Otadžbinu.

Položaj 23. VII u 14.30 časova

Komandant Gard. bataljona
Jandrija Radoš¹⁸⁷⁾

Naziv brigade II/Brigada 8. korpusa«.

Kako je 2. bataljonu bio dat nesrazmjerno veliki prostor, na kome je on naišao na neočekivano uporne i nerazmjerno jake snage, morao se oko 11 sati 23. srpnja, nakon pretrpljenih gubitaka, povući i preći u obranu.

U dogovoreno vrijeme napali su 1. i 3. bataljon.

Prvi bataljon podišao je oko 2 sata glavnom uporištu katoličkoj crkvi u selu Kijevo. Crkva je bila utvrđena, a cijeli kameni ogradni zid crkvenog dvorišta načičkan puškarnicama. Satnija ustaša koja je držala te položaje brojila je oko 150 ljudi, a uz to je bilo i nešto seoske milicije.

»1. četa 4. bataljona — kako se sjeća njen komandir Jozo Pekić — dobila je samostalni zadatak da napadne selo Kijevo sa sjeverozapada, očisti ga od neprijatelja, a posebno da likvidira snage u seoskoj školi gdje se očekivao jak otpor.

Četa je u svom nastupanju primijetila bijeg neprijatelja i pripucala za njim. Iz škole je seoska milicija pobjegla bez barbe prema glavnom utvrđenju — crkvi. Nešto kasnije čuo sam borbu oko crkve, gdje je napadao 1. bataljon. Moja četa je podržala napad na crkvu svojom vatrom, ali iz dosta velike daljine. U isto vrijeme su sa sjeveroistočnih padina Kozjaka prema našim položajima napali četnici. Mi srno zauzeli mjesta iza suhozidina i uspješno smo odbili četnički mapaid. U toj borbi ranjen mi je nišandžija na puškomitraljezu Marko (ne sjećam se prezimena). U toku toga dana četnici su prema nama izvršili nekoliko ispada, ali smo ih svaki put odbili. Saznao sam ujutro da je 1. bataljon imao velike gubitke, te da nije uspio zauzeti utvrđenu crkvu, prema kojoj smo

¹⁸⁷⁾ Arhiv IHRD Split, kutija neregistrirane četničke arhive.

mi i u toku cijelog prijepodneva vršili pritisak vatrom i pored četničkih napada na naše položaje«.

Pobjegavši pred naletom 1. čete 4. bataljona ustaška milicija sklonila se u utvrđeno uporište kod crkve i pojačala obranu ustaške satnije koja se tamo nalazila. To je još više otežalo zadatak 1. bataljona.

»U operaciji na Kijevo, Polaču i Kozjak moj bataljon dobio je zadatak da, kao prethodnica brigade, još u toku 21. srpnja preko Podgore na dinarskom prevoju izbije u Docu i tu obezbijedi pokret ostalih dijelova brigade. —• Zabilježio je u svojim sjećanjima Franić Roko, komandant 1. bataljona.

U 19 sati — piše on dalje — pristigli su i ostali bataljoni i dijelovi Brigade pa smo krenuli prema selu Uništa. Tamo smo dobili zadatke. Moj bataljon se dalje prema svom napadnom cilju, Kijevo, kretao u odvojenim četnim kolonama sve do ispred sela. Našu 3. četu uputio sam na brežuljak Runjevicu (t. t. 515) sa zadatkom da obezbijedi bataljon od pravca Vrljike, na koju su te noći napadali dijelovi 20. divizije. Desno od mog bataljona napadala je 1. četa 4. bataljona, sa zadatkom da od ustaške milicije očisti selo Kijevo sa sjeverozapadne strane. Zadatak mog bataljona bio je da napadne i likvidira ustaško utvrđenje kod crkve, gdje se nalazila jedna satnija iz VI ustaške bojne. U napadu nas je, koliko se sjećam, trebala podržati Prateća četa brigade minobacačkom vatrom.

Našim četama dali smo ovakav raspored za napad:

— 1. četa, ojačana sa jednim mitraljezom »Breda« i jednim p. t. bacačem »John Buli« (Džon bul)¹⁸⁸) napada sa jugoistoka i istoka;

— 2. četa napada sa sjevera.

Kako je u brigadnoj zapovijesti bilo naglašeno čete su oprezno podišle neprijateljskom položaju do 2 sata 23. VII. Očekivali smo udar minobacačke podrške, ali pošto on nije uslijedio naredio sam u 2.40 da otpočne napad. Bilo je krajnje vrijeme ako smo htjeli da se neprijatelju približimo još za vrijeme mraka. Napad je bio silovit i obje čete su u naletu ovladale položajima koji su bili udaljeni oko 60—80 metara od ogradnog zida.

Kijevo se nalazi na jednom brijegu duž komunikacije Knin—Vrlika. Na samom vrhu jednog brežuljka (k. 539) relativne visine od oko 40 metara nalazi se masivna kamena crkva s dva tornja, a oko nje u nevelikom krugu je ograda od masivnog kamenog suhozida. Do crkve na platonu nalazi se groblje. Satnija ustaša koja se utvrdila u crkvi i dvorištu imala je dobro pripremljeni plan vatre po zonama. S tornja crkve imali su dobru preglednost nad cijelim terenom oko Kijeva. Istočni dio brežuljka bio je branjen, pored pušćane vatre, s dva puškomitraljeza, a također s dva puškomitraljeza bila je branjena i sjeverna strana. Zapadne i južne padine branila su, mislim, 3 mitraljeza. Na tornju crkve bio je jedan mitraljez koji je cijeli okolni teren mogao držati pod vatrom.

¹⁸⁸) Džon bul — popularni naziv za britanski ručni raketni bacač iz drugog svjetskog rata, kome je bio pravi naziv — PIAT. Pogodan je za blisku borbu protiv oklopljenih ciljeva i utvrđenih vatreneih točaka. Izvjesni broj ovog oružja dobile su i neke naše jedinice u okviru savezničke pomoći u naoružanju.

U 3.10 bataljon je izvršio prvi juriš. Dočekan je jakom puščanom i puškomitralješkom vatrom, te ručnim bombama iz ustaških zaklona iza suhozida. Na udaljenosti od 15—20 metara čete su prilegle u plitke neravnine terena. Do na udaljenost od 4—5 metara od samog zida junački se probio bombaš, vodni delegat 2. voda 1. čete, Borić Marinko sa svojom grupom. Pod zaštitom vatre svoje čete ubacili su preko zida 6 do 8 ručnih bombi. Uspjeli su se potom popeti i na sam zid i tu su bili smrtno pogođeni rafalima. Pali su ispod samog zida. Slijedeći svoje bombaše 1. četa je izvršila juriš, ali je bila odbijena. Odbijen je istovremeni napad i 2. čete.

Dok su se čete ovako probijale kroz neprijateljsku vatru i nišandžija na »džon bulu« Žižić Ante iz Solina primakao se neprijateljskom utvrđenju. Bio je pored mene i obavještajnog oficira bataljona kada je preciznim pogotkom prve granate pogodio crkveni toranj i na neko vrijeme ušutkao ustaški mitraljez. Nešto kasnije je još jednim pogotkom uništio jedan ustaški puškomitraljez na istočnom dijelu ogradnog zida. Pao je pored nas pred svanuće nesretnim slučajem, pogođen od repa vlastite granate što se odbio od zida i usmrtio ga u povratnoj putanji.«

Primivši izvještaje od komandira četa o gubicima i dostignutim linijama, komandant bataljona je pred svanuće naredio ponovni juriš u kome je i sam neposredno učestvovao. U tom jurišu bataljon je, i pored žestoke vatre sa ustaških položaja, ovladao sjevernim padinama brijege do samog ogradnog zida, ali je i ovaj napad bio odbijen jakom vatrom i ručnim bombama. Bataljon se morao povući na polazne položaje.

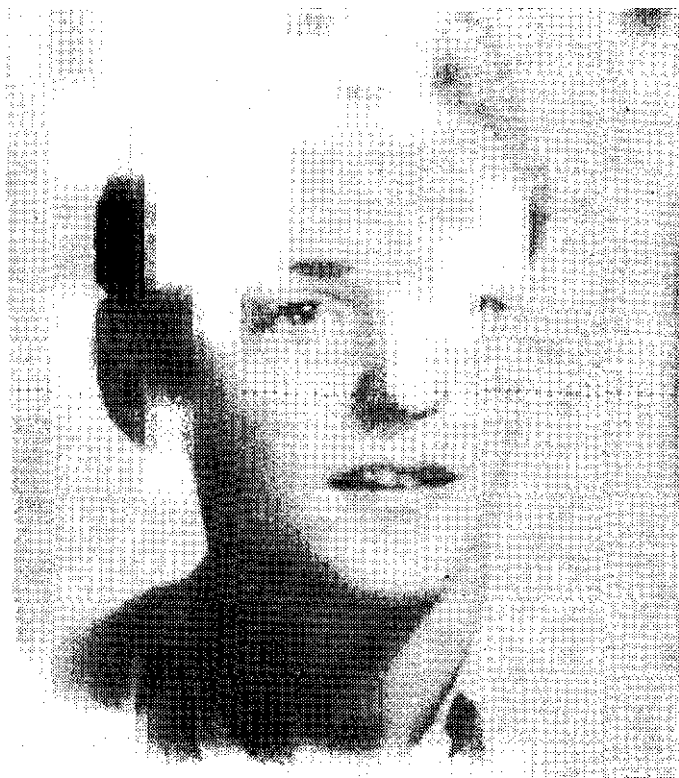
»Noć je u julu kratka — zapisao je dalje komandant Franić — u svitanje našli smo se na brisanom prostoru, udaljeni od cijevi ustaških mitraljeza svega 80—100 metara. Neke mrtve nismo uspjeli izvući. Ostali su obo zida na padinama. Da nevolja bude veća, četničke snage koje su pobjegle iz sela Cetine pred naletom našeg 3. bataljona, izbile su nam iza leđa i napale nas. Naredio sam da čete obrnu front i jurišaju na četndike. Brzo smo ih rastjerali, pogotovo kada im je naša treća četa s Runjevice udarila u bok. Moram ovdje istaći junačko držanje pomoćnika politkomesara bataljona i komandira ove čete, koji su i sami uzeli izravno učešća u napadu na ove četničke snage, te su svojom bočnom vatroim unijeli pometnju i paniku u četničke redove, pa su oni u neredu odstupili prema Vrlici i Kozjaku.

Iz moga bataljona poginulo je te noći 14 drugova i drugarica. Na žalost u moj dnevnik nisam zabilježio njihova imena i prezimena. Sjećam se ovih:

- Viculin Mate, politički komesar 1. čete,
- Pavić Jozo (Galac) komandir 1. čete,
- Lakoš Ante, puškomitraljezac,
- ?? Mate, puškomitraljezac kome se ne sjećam prezimena, ali se sjećam da je rodod negdje iz okoline Imotskog,
- Žižić Ante nišandžija na »džon bulu«,
- Milanović Anka, bolničarka,

- Zupić Ivka, bolničarka,
- Ninčević ? ne sjećam mu se imena, iz Splita,
- Staničin ? također mu se ne sjećam imena.

Pogibija dviju bolničarki najbolje svjedoči koliko smo napora uložili da izvučemo mrtve i ranjene.«

Ivančić Ivana Damir, rođen 1928. u Splitu, ranjen kao borac 1. bataljona u borbama u Kijevu kod Vrljike 23. srpnja 1944. Avionom bio prebačen u Italiju i tamo u bolnici Grummo umro početkom, studenog 1944. ne oporavivši se od rana

Dok je bataljon bio zaokupljen proganjanjem četnika, ustaše su izmilile iz svojih zaklona u utvrđenju, svukli zaostale mrtve partizane i zvjerski ih izmasakrirali.

Nakon što je razjurio četnike 1. bataljon se prikupio u rajonu Kovančke Njive, a Štab brigade je prema Kijevu uputio dijelove 3. i 4. bataljona.

I

Podvojena su mišljenja kako je došlo do toga da je bataljon ostao bez minobacačke podrške. Ivo Demarki, u to vrijeme politički komesar minobacačke čete, sjeća se da je četa u to vrijeme imala pet minobacača i dosta munaije. Komandi čete je — kaže on — pri izdavanju zapovijesti rečeno da će zadatke dobiti naknadno, ali oni nikakvog naređenja nisu primili ni do 10 sati 23. srpnja. »Onda sam — kaže Demarki — samoinicijativno naredio pokret prema Kijevu. U putu smo sreli komandanta brigade koji nam je predbacio da smo mnogo zaostali, što nikako nije bila naša krivica. Potom nam je komandant dao zadatke da bacači-

ma tučemo crkvu u Kijevu i Sivo Brdo«. U izvještaju štaba brigade o ovom napadu na jednom mjestu se navodi: »Nedostatak je bio taj što nam je ostala Prateća četa kad nam je najviše trebala u borbi za Kijevo ...¹⁸⁹⁾

Nišandžija na minobacaču Uvodić Ivan »Barabić« je već s drugom minom pogodio krov crkve, pa je ustaše zahvatila panika, pogotovo kada se na padinama Kozjaka zapazilo odstupanje četnika pred 3. bataljonom. Nakon što je oko crkve palo još nekoliko mina ustaše su pobjegle prema Kozjaku, kod četnika. Minobacači su ih slijedili svojom vatrom, a 1/4. ih je također ispratila vatrom, iako iz daljine. Te noći u borbi na dva fronta 1. bataljon i 1. četa 4. bataljona pokazali su veliku hrabrost i upornost, pa to i Štab 9. divizije posebno ističe u svom izvještaju od 4. kolovoza 1944.¹⁹⁰⁾

»U ovim borbama naročito se istakao I bataljon IV splitske i II bataljon XIII južno dalmatinske brigade. Ostali bataljoni IV splitske su se u ovim borbama dobro držali i snalazili, kako borci tako i rukovodioci.

I bataljon IV splitske brigade i njegov komandant Franić Roko neobično hrabar i požrtvovan. Puškomitraljesci Palada Grgo, Živković Lovre i Tarabene Mate, borci Pervan Mate i Roguljić Blaž, Rančić Mate, nišandžija na »šaircu«, poručnik Maltež Ilija, komandir čete i bolničarka Cika-tič Neda, koja je pod najvećom vatrom ispod samog utvrđenja izvukla ranjenog druga iz svoje čete i iznijela dvije puške od poginulih drugova«.

Odmah nakon ustaškog odstupanja mineri iz pionirske čete brigade pristupili su rušenju utvrđenja, a jedna četa 4. bataljona čišćenju i pretresanju sela. Kod nekih ustaških obitelji nađeni su i dijelovi odjeće poginulih boraca 1. bataljona, što su ih ustaše svukli i izmasakrirali kraj crkve, a to svakako nije moglo proći bez primjernih kažnjavanja.

U toku 23. srpnja dijelovi 20. divizije oslobodili su Vriiku i ostala sela oko Vrlike, a 4. splitska brigada je na večer istog dana produžila nastupanje prema Polači. Četnički Gardijski bataljon pobjegao je s položaja na Sivom Brdu nakon kratkog minobacačkog udara, pa su 2. i 4. bataljon u svanuće izbili na te položaje i na Vučju Glavu. Treći bataljon zadržao se na Kozjaku, a prvi je bio u brigadnoj rezervi.

Četnici su posjeli položaje s Gardijskim bataljonom od k. 502 do Turičke glavice, a sa Dinarskom brigadom od Turičke glavice do Kozjaka—Blata. U toku dana 24. srpnja pokušali su u nekoliko navrata napasti položaje 2. bataljona na Sivim Brdima, ali su bili odbijeni. U jednom od tih napada bio je teško ranjen u glavu desetar Ivanišević Ivan-Cole. Bataljon nije imao drugih gubitaka, a četnici su imali 3 mrtva i 4 ranjena, kako su obavještajci saznali od mještana.

Preko nekih seljaka iz Polače pokušao je komandant bataljona Bran-ko Filipović stupiti u kontakt s komandantom Gardijskog četničkog bata-ljona radi razmjene zarobljenika, jer su četnici imali u zarobljeništvu tri naša borca, a bataljon je bio zarobio 6 četnika. Kako su pisma i s jedne

¹⁸⁹⁾ Arhiv VII — NOV — k. 347, br. red. 2/2

¹⁹⁰⁾ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. 9

i s druge strane poprimila propagandni karakter, štab Brigade naredio je da se prekine svaki kontakt.¹⁹¹⁾

Komandant gardijskog bataljona uputio je 24. srpnja 1944. ovaj izvještaj komandantu Dinarske divizijske oblasti koji se tada nalazio u Pađenama:

»Komandant Dinarske brigade i ja nalazimo se u zajedničkim operacijama, koje vodimo ovo je drugi dan na Sivim Brdima i okolo Krčića. Partizani su uspeli noćas da zauzmu ponovo Siva Brda sa mnogo većom snagom nego što je juče bila mi smo pokušavali da ih sateramo ali nismo mogli, pošto nemamo dovoljno snage, jer Komandant Dinarske brigade nema kod sebe nego 80 boraca dok su mu drugi delovi snaga na Kozjaku, Dinairi iifd. Po vašem sinoćnom izvještaju da će doći Njemci i Bos. Korpus pa smo na njih očekivali da udarimo svi frontalno od Vršine pa do Bata Kozjaka. Te zbog toga sa malom snagom nismo mogli da se uvlačimo u klin. Bez pomoći ili teškog oružja ne možemo zauzeti Sivih Brda ni krenuti napret. Položaje sada držimo Turička Glavica Bosniča Kuća i iznad Tičinih kuća, za noćas. Molimo da nam se pruži pomoć. Primetili smo da su večeras diaterali na Siva Brda teški bacač.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu.

Položaj 24/VII — 44 — u 19.15 časova.

Komandant bataljona
Jandrija Radoš«¹⁹²⁾

U bilješci ovog pisma dodano je drugim rukopisom:

»G. Vojvodo!

Molim Vas da se ne bi oni partizani koji su jučer zarobljeni kod nas pobili jer ima 6 Polačana kod njih i oni traže smenu pa bi ja zamenu i izvršijo

Komandant major
Jova — nečitko«

Na večer 25. srpnja sva tri bataljona otpočela su nastupanje. Treći bataljon grebenom Kozjaka naišao je na žestok otpor četničke Leteće brigade, ali je ipak njene dijelove od zore potisnuo prema Kosovu. Tu je 26. rujna oko 9 sati smijenjen od dijelova 9. dalmatinske brigade.

Četvrti bataljon nastupao je s južnog dijela Sivih Brda preko Polače i oko 2 sata izbio na padine Pakova Brda. U silovitom naletu zbacile su čete, pod komandom Joze Pelkića i Želimira Frue, četnike s Pakova brda.

»Približili srno se njihovim bunkerima — sjeća se Jozo Pekić i uz pucnjavu izvršili juriš! Otpor je bio neznatan. Zarobili smo dva četnika, jednu brigadnu četničku zastavu, pisaću mašinu, nešto municije i opreme. U ovoj borbi posebno su se istakli nišandžija na puškomitraljezu Frane Barišić i njegov pomoćnik Jakov Matošić. Te noći se i nekim drugim našim četama predalo nekoliko četnika. Sjećam se da su među njima bili

¹⁹¹⁾ Valjda u strahu od odmazde četnici ipak nisu pobili ovu trojicu zarobljenika, što je bio jedan od rijetkih izuzetaka u njihovu postupku sa zarobljenim partizanima.

¹⁹²⁾ Arhiv IHRP Split, kutija neregistrirane četničke arhive.

Radulović Ilija i Krsto, koji su kasnije bili dobri borci. Krsto se u borbama u Istri posebno istakao u četi automatičara brigade«.

Vinko Uvodić, politički komesar druge čete u svojim sjećanjima je **zabilježio**:

»Mi smo u silovitom i iznenadnom naletu za čas zbacili četnike sa Pakova brda. Ujutro nismo znali ko je desno od nas na Oštroj Glavici. Komandir je uputio jednu patrolu u izvidanje. Smatrajući valjda da je tamo naš 2. bataljon, patrola je neoprezno upala među četnike i stradala. Tako smo izgubili desetare: Uvodić Miju, Marušić Ivana i Muslin Marka. Drugih gubitaka u ovoj borbi nismo imali«.

U raitu je najteže pažljivo odmjeriti gdje i kada je koristan i potreban rizik smjele drskosti, a gdje oprez.

Treći bataljon na marsu. Polača 25. srpnja 1944.

ŠtaJb 2. bataljona, znajući da ispred sebe ima četnički Gardijski bataljon, koji je u prethodnim borbama pokazao mnogo više upornosti od četničke Dinarske brigade, koja se nalazila ispred lijevog susjeda, 4. bataljona, nastupao je veoma oprezno. Isturao je patrole i izvidnice, ispitivao sve zaseoke i osiguravao se od iznenađenja. Velika opreznost ovog Štaba uzrokovala je zakašnjenje i zaostajanje bataljona u odnosu na kretanje 4. bataljona. To i neopreznost patrole stajala je brigadu trojice boraca.

Čim je osjetio približavanje Drugog bataljona Oštroj glavici, komandant Gardijskog četničkog bataljona povukao je bataljon bez borbe pre-

ma Biskupiji. Samo je na Crnoj Glavici iznad Topolja došlo do kratkog puškaranja, u kome je 1. četa protjerala četnike prema Kninu.

Brigada je tako 26. srpnja ujutro već bila na kosama iznad Kosova, Biskupije i Topolja. Prvi dio Operacije u Cetinskoj dolini bio je veoma uspješan. U njima su oslobođena sela Cetina, Kijevo, Glavaši, M. i V. Polača, a četničke i ustaške jedinice protjerane su s cijelog prostora planine Dinare i Svilajskog Kozjaka. Neprijatelju su nanijeti veliki gubici. Narod je odahnuo od četničkog i ustaškog terora, te je otpočeo veći priliv boraca u jedinice NOV.

U već spomenutom izvještaju Štaba 9. divizije iznijeto je da je »u ovim borbama ubijeno 77, ranjeno 110 i zarobljeno 28 neprijateljskih vojnika. Uništena su 4 kamiona puna municije i 4 kamiona oštećena. Uništena su i neprijateljska utvrđenja u Kijevu. Zaplijenjeno je: 1 puškomitraljez, 27 pušaka, dvije četničke zastave, 2 strojnice, 3 pištolja, 10 opasača, 10 pari njemačkih odijela i 10 šinjela i nešto drugog ratnog materijala.

Naši gubici — kaže se dalje — u ovim borbama bili su 19 mrtvih, 27 ranjenih ili nestalih.

U borbi na Kijevu izgubljena je 1 protukolska puška i 1 puškomitraljez, čije nišandžije su poginule«.

I u depeši Štaba 8. korpusa Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske također se ističe za ove borbe:

»Na lijevom krilu istakla se IV Dalmatinska brigada pod komandom majora Vukotića u likvidiranju utvrđenja u Kijevu«.

Glavni Štab Hrvatske svojom je depešom od 7. kolovoza 1944. pohvalio pored ostalih jedinica 20. i 19. divizije i 4. dalmatinsku brigadu pod komandom majora Vukotića, »koja se istakla na desnom krilu — kaže se u depeši — na Dinari, kod Kijeva i Strmice«. »Za ove uspjehe — pohvaljujemo borce i rukovodioce navedenih jedinica i ističemo ih za primjer«.¹⁹³⁾

U ovim borbama Brigada je pretrpjela i gubitke od 19 mrtvih, među kojima su bili i poručnik Pavić Jožo i politički komesar čete Viculin Mate. Ranjenih je bilo 27, a 11 nestalih. Nestali su bili pretežno Talijani, koji su tih dana pobjegli iz njemačkog zarobljeništva i bili uključeni u čete.

Potiskivanjem i razbijanjem četničkih i ustaških snaga iz Cetinske doline i sa Svilaje završen je prvi dio ovih operacija, pa je 8. korpus naredio pregrupiranje snaga.

Dvadeseta divizija je dobila zadatak da napadne četnike u dalmatinskom Kosovu, njihovu najjačem uporištu u Dalmaciji, a 9. divizija je imala izvršiti pritisak na liniji Topolje—Cigelj, duž ceste Knin—Grahovo i likvidirati uporište Stožišće—Cigelj.

U toku popodneva 26. srpnja rokirala se cijela 4. splitska brigada sjeverno od komunikacije Knin—Kijevo, a njene položaje Kozjak—Pakovo brdo—Crna glavica preuzela je 9. brigada 20. divizije.

¹⁹³⁾ Zbornik, tom V, knj. 31, str. 405

BORBE NA KOMUNIKACIJAMA KNIN—STRMICA I KNIN—KIJEVO

U toku noći bataljoni su, na osnovi usmeno izdate zapovijesti Štaba brigade izbili na liniju, predviđenu zapoviješću Štaba 9. divizije:¹⁹⁴) Vršić—Vršina—Plješevec (k. 1125) i desnim krilom na komunikaciju Strmica—*Golubić*.

Pred njenim snagama nalazila se oko Vrpolja i Golubića, Grahovska, Šatorska i Glamočka četnička brigada, no, pošto su prednji dijelovi Brigade izbili nadomak samog Knina, očekivana je njemačka intervencija u oba smjera, kako na pravcu Knin—Kijevo, tako i Knin—Strmica.

Štab brigade dao je bataljonima ovakve zadatke:

1. na desnom krilu napada preko Plješevice (k. 1125) na komunikaciju Knin—Strmica: minirati je i posjesti zasjedama na sektoru od sela Dragaši do sela Vojnići i tako spriječiti svaku neprijateljsku intervenciju prema Strmici i Cigelju. Na njegovom desnom krilu kod zaseoka Novkovići trebala je svojim dijelovima sa istim zadatkom izbiti 13. južno-dalmatinska brigada;

2. je na lijevom krilu imao izbiti na Vršić—Vršinu i Crnu glavicu, a odatle vršiti pritisak prema Topolju;

3. bataljon je ostavljen u brigadnoj rezervi s dvije čete, a jednom četom je trebao dejstvovati na spoju između 1. i 4. bataljona.

4. je svojim četama imao posjesti položaje Čapinovac—Gaj i također vršiti pritisak na komunikaciju Knin—Strmica;

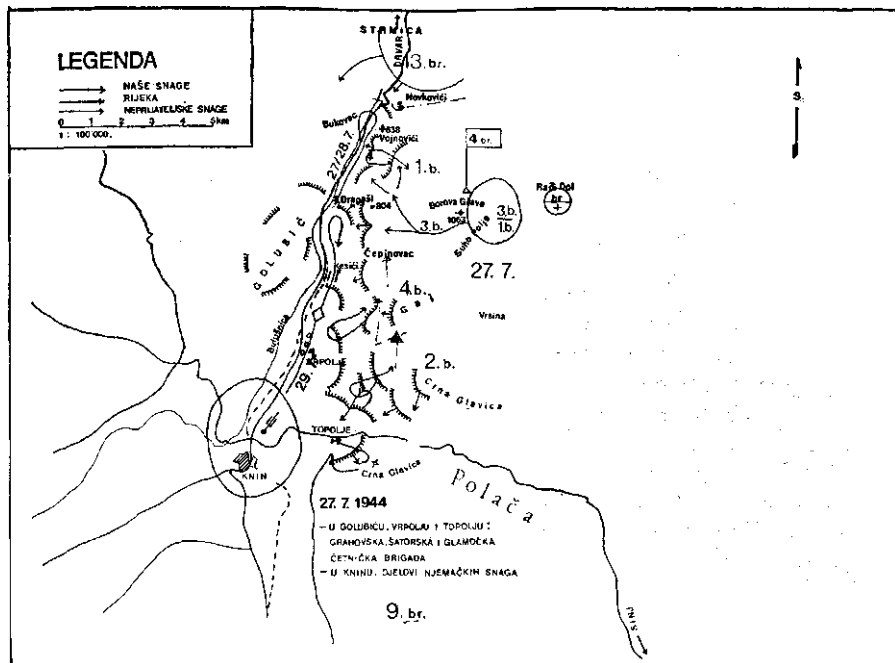
Štab brigade bio je na Borovoj glavi, a brigadno previjalište u rajonu Radi Dol.

Dvije čete 1. bataljona su još u nastupanju prema komunikaciji naišle na četničke položaje poviše sela Dragaši. U dvosatnoj borbi protjerale su četnike i u svanuće izbili na cestu na odsjeku Plavšići—Vukovići. Na tom sektoru čete su postavile 6 mina uz pomoć pionirskog voda brigade. Odmah ujutro naišla su iz pravca Strmice jedna vojnička kola i nagazila na jednu od tih mina. Bila su potpuno uništena. Na nesreću, poslije ovih kola cestom je naišla stoka i aktivirala još dvije mine. Oko 9 sati iz pravca Knina pojavila su se dva tenka u pratnji pješadije i svojom artiljerijom otpočeli tući položaje 1. bataljona. Nešto kasnije se na kamionu pod zaštitom tenkova pojavila i njemačka izvidnica, pa su tenkovi produžili, izbjegavši minske prepreke sve do blizine zaseoka Novkovići. Četa 3. bataljona i 1. bataljon otvorili su vatru s kosa na k. 804 i 638 i prinudili pješadiju na povlačenje nanijevši joj gubitke. Za pješadijom su se povukli i tenkovi.

U noći 28/29. srpnja Štab brigade uputio je dvije čete 3. bataljona da smijene 1. bataljon i ponovo miniraju cestu na odsjeku Dragaši—Vojnovići i zasjedama zaposjednu kose na istočnoj strani. Kako su četnici bili povukli svoje snage daleko zapadno od komunikacije, čete su se neopaženo spustile na cestu, postavile mine i posjele položaje od k. 804

¹⁹⁴) Arhiv VII — NOV — k. 845, br. reg. 25—1/5

BORBE NA KOMUNIKACIJI KNIN—STRMICA I KNIN—KIJEVO OD 27—31. SRPNJA 1944.

do k. 638. Prvi bataljon rokiran je više lijevo, na padine Plješevice, a njegove dvije čete povučene su u rezervu.

Iste noći su udarne grupe 2. i 4. bataljona zbacile četnike s položaja Sanjevca i Urljaja. Ne pretrpjevši nikakvih gubitaka, one su ubile 5, ranile 12 četnika i upale u sela Vrpolje i Dragaš, pa se pred zoru povukle.

Kako je 3. udarna brigada na glavnom pravcu udara divizije na Cigelju i Stiožišću dovela njemačko-četničke snage u kritičnu situaciju, to njemačka komanda angažira sve «raspoložive snage, prikuplja oko 600 vojnika, 6 tenkova i 10 kamiona i njima intervenira u pomoć svojim dijelovima na tom položaju.

U devet sati ujutro 29. srpnja otpočele su te snage nastupanje s polaznih položaja u selu Vrpolje. Podržani haubičkom vatrom iz Knina i lakim artiljerijskim oružjima iz sastava svoje kolone, Nijemci su se probili do sela Kesici i tu odvojili jaku pobočnicu prema Plješevici. Prvi bataljon Brigade odbio je ovu pobočnicu bočnom mitraljeskom vatrom, ali je glavnina vješto se zaklonivši u korito rijeke Butušnice produžila nastupanje. Tenkovi su produžili cestom i na svaku vatrenu točku gađali iz svojih topova.

Oko 11 sati čelni kamion je naišao na jednu od mina. Kamion je bio potpuno uništen, a s njim je i cijela posada od 20 vojnika izbačena

iz stroja, a također i top koji se nalazio u teglju. Treći bataljon je svojom žestokom vatrom poslije toga prisilio Nijemce na povlačenje natrag u Vrpolje. Komanda 15. brdskog korpusa je odmah po prikupljanju još nekih dijelova, koje je povukla iz akcija na Bukovicu, uputila pojačanje ovoj koloni. Popodne je otpočeto novo nastupanje. Pošto su jakom artijerskom vatrom blokirali 4. bataljon, njihova glavnina ustremila se ponovno prema 3. bataljonu.

»Sa kosa Plješevice bataljon je vješto koristeći kraški teren, nanosio koloni gubitke bočnom vatrom. Iako se sa osmatračnice izbrojilo oko 30 poginulih, Nijemci su, ne obazirući se na gubitke, ovoga puta produžavali nastupanje. Koritom Butušnice pješadija je izbila do zaseoka Novkovići, potisnula dijelove 13. južnodalmatinske brigade sa kote 448. — i otpočela manevar da napadne desni bok 3. bataljona. Pošto je očistio preostale mine neprijatelj je tenkovima izbio do cestovnog mosta kod zaseoka Novkovići. Bataljon se našao ugrožen s tog boka. Srećom na k. 638 prema Novkovićima imali smo desetinu Ivana Botušića koji je bio i desetar i puškomitraljezac. On je sam svojim puškomitraljezom preciznom vatrom nanio njemačkoj grupi, koja je bočno zaobilazila, gubitke od 15 mrtvih, potom je desetinom izvršio juriš i natjerao Nijemce u bijeg. U vremenu dok je on ovako odbijao njemačke napade i štitić desno krilo, mi iz Štaba bataljona naredili smo povlačenje na prihvatne položaje Plješevice—Samogred. Potom se povukao i Botušić sa svojom desetinom. U toj borbi imali smo samo 1 mrtvog i pet lako ranjenih, a trajala je od 9 ujutro do 5 poslije podne« — sjeća se Milan Grubišić, politički komesar ovog bataljona.

A izvještaj Štaba brigade od 29. srpnja 1944.¹⁹⁵⁾ poslije podne, koji je vjerojatno pisan u euforičnom raspoloženju komandanta brigade, završava se ovim rečenicama:

»U današnjim borbama naš I i III bataljon Ubili su za koje se pozitivno zna 35 neprijateljskih vojnika Nijemaca, a ranjenih je bilo nekoliko kamiona oko 60 do 70. Borba je bila tako žestoka da se napravila čitava kasapnica bez nekih naših većih gubitaka. Utrošili ismo veliku municiju.

SF — SN

Komandant major
Dukijan Vukotić«

Bataljoni su veoma efikasno podržani od prateće čete Brigade s grebena Plješevice. Uzevši elemente na cestu duž R. Butušnice bacačke mine su u neprijateljsku kolonu unijele veliku pometnju i nanijele Nijemcima dosta gubitaka. Ipak su se oni oko 20 sati uspjeli kombiniranim dijelovima 264. i 373. divizije probiti do Strmice.

U noći 30/31. srpnja napali su 2. i 4. bataljon, te jedna četa 3. bataljona preko Crne Glavice na Topolje—Kninsko polje—Vrpolje—Dragaši. Prema izvještaju Štaba 9. divizije bilo je ubijeno 10 Nijemaca i 20 četnika, a ranjeno 20 Nijemaca i 21 četnik.

¹⁹⁵⁾ Arhiv VII — NOV — k. 847, br reg. 1/2

U ovoj borbi bili su jednako iznenađeni i bataljoni 4. brigade i njemačko-četnički dijelovi. Bataljoni su upali u sela očekujući u njima malo Nijemaca i četnika s kojima su lako izlazili na kraj. Međutim, naišli su na jake njemačke snage koje su se upravo pripremale za proboj komuni-

Bulj Andrija po/c. Ivana, mitraljezac 1. čete 2. bataljona odbijao je na Polačkoj Vršini kod Knina cijeli dan 31. srpnja 1944. njemačke napade. U toj borbi bio je ranjen. Sada živi u Solinu

kacijom Knin—Kijevo—Sinj. Nijemci i četnici su se iznenadili, jer nisu pretpostavljali da će partizani napasti ovako jake snage, otuda i njihovi relativno visoki gubici. Ujutro 31. srpnja bataljoni su se povukli na svoje položaje Crna glavica—Vršina—Plješevica.

Dok su trajale ove borbe 20. i 9. divizije, Stab njemačkog XV brdskog korpusa bio je angažirao znatan dio svojih snaga s namjerom da u Bukovici okruže i unište 19. sjeverodalmatinsku diviziju. Divizija" je uspješno izbjegla okruženje povlačenjem na Velebit, a Stab 15. armijskog korpusa bio je akcijama oko Knina i Kasova prinuđen da hitno povuče svoje snage s Bukovice i orijentira ih za odbijanje napada 9. i 20. divizije. U toku 29. i 30. srpnja Nijemci su prema 4. splitskoj brigadi prikupili 1500 vojnika 1. puka »Brandenburg« i 92. motoriziranog puka i 1200 četnika.¹⁹⁶⁾ Te snage oštro su napale ujutro 31. srpnja na lijevo krilo brigade s namjerom da je brzo odbace i motoriziranim dijelovima se probiju komunikacijom Knin—Kijevo i iz pozadine razbiju snage 20. divizije koje su se nalazile južnije prema Kosovu.

Međutim, i Štab 8. korpusa predviđao je da bi moglo doći do ovakvih dejstava neprijatelja pa je divizijama dao zadatak da brane oslobođenu teritoriju, ali da se u slučaju jačih napada povuku prema masivu Dinare primjenjujući zadržavajuću obranu.

Drugi bataljon brigade, na koga su se tog jutra ustremile njemačke snage, imao je na položaju Crna Glavica iznad zaseoka Durbalba svoju 2. četu. Prva četa bila je kod Crnogorčevih stanova, a 3. na Vršiću. Nakon jake artiljerijske i minobacačke pripreme nastupila je pješadija. Druga četa zadržavala je njemačke napade nanoseći im gubitke, ali kada se jedna jaka grupa probila prema Sanjevcu i Novakovića stanovima četa se povukla na Vršinu nakon dvosatne borbe.

Isturena 1. četa je također morala odstupiti na jugoistočne kose Vršine, pa su se Nijemci oko 12 sati probili do Crnogorčevih stanova. Time su osigurali komunikaciju u kanjonu Krčića, kojom su uz gubitke od 2 vozila, motoriziranim dijelovima produžili nadiranje prema Kijevu i Vrljici. Nakon toga i 20. divizija odstupila je na Dinaru.

Kada su izbili kod Crnogorčevih stanova na Crnoj Glavici, Nijemci su pokušali ovladati i Vršinom, ali ih je u oštroj borbi zadržala 1. četa 2. bataljona. Mitraljezac nateškom mitraljezu, Bulj Andrija, zauzeo je bio veoma povoljan položaj u kraškoj škrapu na kasi Vršine, nedaleko od njega u isto takvoj škrapu bili su komandir i komesar čete. Nijemci nisu mogli da se probiju dalje, jer je Bulj tukao vrlo precizno i uz još dva puškomitraljeza i nekoliko pušaka razbijao sve njihove pokušaje. Nijemci su s udaljenosti oko 1000 metara prema zaklanu mitraljeza i zaiklonu u kome su bili komandir i komesar onda izbacili 23 mine iz minobacača. Smatrajući valjda da su ušutkali i mitraljez i ostala oružja u njegovoj blizini, pokušali su premjestiti i minobacač bliže Vršini. Čim su se pomolili iz zaklona, Bulj je oborio dvojicu vojnika. Minobacač je bio ušutkan, a do večeri se nastavilo pripucavanjem iz puškomitraljeza i mitraljeza. U toj borbi bio je ranjen i Bulj.

¹⁹⁶⁾ Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, knj. 2, str 114

Primjenjujući naredbu o elastičnoj obrani, a da bi izbjegao svako iznenađenje i veće gubitke, Štab brigade je naredio da se bataljoni povuku prema Dinari, a na Vršini i Plješevici da se ostave samo osiguravajući dijelovi od po jedne desetine. Tako je na Vršini ostala jedna desetina s komesarom čete, koja je tu držala položaje još tri dana, više od 4 kilometra udaljena od ostalih snaga bataljona. 2. kolovoza popodne ustanovio je komesar da su se Nijemci povukli od Crnogorčevih staja. U toku noći 1/2. kolovoza pokušala se na Vršinu probiti jedna četnička grupica, ali je bila odbijena mitraljeskom vatrom. Sutradan je i ova desetina povučena.

Još nekoliko dana bataljoni su ostali na položajima Surdup—Plješevica—Radi dol—Vršina, a potom se bez borbe cijela Brigada povukla na Grahovski sektor radi pripreme za nove zadatke.

Do 22. kolovoza na sektoru Peulje—Marfcovača brigada je vršila obuku, došlo je nešto novih boraca iz Dalmacije, a 4. bataljon bio je angažiran na osiguranju aerodroma na Tičevu i prikupljanju materijala spaštanog padobranima.

Trinaestog kolovoza proslavljen je Dan ustanka u Dalmaoiji. Za tu priliku cijela 9. divizija bila je radi proslave prikupljena u Tičevu. Tog dana je i 4. splitska brigada prvi put u svojoj povijesti bila cijela na okupu, postrojena. Raport je predao novi komandant kapetan Ante Milić, jer je Dukljan Vukotić, nakon desetomjesečnog komandiranja Brigadom, bio tih dana premješten na drugu dužnost.

Politički komesar 8. korpusa Boško Šiljegović čestitao nam je Dan ustanka naroda Dalmacije, evocirao uspomene na borbe 9. divizije i izložio dalje perspektive borbe. Vatrema i odmjerena besjeda puna borbenosti. Potom veselje i neizbježno kozaračko kolo. Kulturna priredba. Nogometna utakmica i tako do na večer.

U stroju Brigade, i pored nekoliko popuna u toku proljeća i ljeta 1944, još uvijek nije bilo ni približno onoliko boraca koliko ih je Brigada imala u vrijeme svoga formiranja. Bilo ih je postrojeno oko 500, gotovo samo polovima brojnog stanja od onoga od 15. 10. 1943. godine, kada je u operativnom dnevniku 9. divizije zabilježeno da brigada ima 974 borca. Premnogo njih je položilo svoje živote za svoje i naše ideale. Ostali su ovdje u bosanskim planinama, daleko od svoje Dalmacije, a uspomene na njih i njihovu borbu, znah smo, cementirat će bratstvo naših naroda, koje je okupator pokušao narušiti.